Den polykrome by, rekkehusbebyggelse i Konsul Johnsens gate.
Foto: Christ Allan Sylthe

GJENREISNINGSBYEN KRISTIANSUND
EN HOLMGANG MELLOM TRADISJON OG MODERNISME

AV CHRIST ALLAN SYLTHE

Erik Rolfsen var leder av Kristiansundskontoret av Brente Steders Regulering (BSR) frem til årsskiftet 1942/43. I en artikkel i *Byggekunst* 5/1940 med tittelen «En ny by - en bedre by» kom han med følgende synspunkt på hvordan planleggerne burde forholde seg til den stedlige eldre arkitektur og byggeskikk: «Når de ødelagte byene skal gjenreises bør en ta vare på de gamle verdiene på en riktig måte [...] Det er derfor dobbelt grunn til å ta vare på de historiske arkitekturminner vi har».[1] I Kristiansunds gjenreisingsarkitektur blandes elementer fra tradisjonell byggeskikk med modernisme, og spørsmålet er hvordan ulike aktører i perioden vurderte forholdet mellom historie og nyskapning.

1 Rolfsen, 1940, s. 60-63

Kristiansund er en av flere norske byer som ble gjenreist etter tyskernes herjinger i krigsårene, men peker seg ut som et spesielt interessant eksempel av flere årsaker. Det var den byen som uten sammenligning fikk de største materielle skader. Lederen for BSR, professor Sverre Pedersen, var dessuten spesielt opptatt av Kristiansund, og erklærte at kristiansundsplanen var den gjenreisningsplanen han selv var mest fornøyd med.

I byplanen og arkitekturen finnes også en del motsetningsfylte trekk. Det ble for eksempel bygget rekkehus av tre med todelte funkisvinduer i oppholdsrom, smårutede vinduer i trappegang og klassisk portalomramming rundt inngangsdøra. I og rundt Kaibakken ble det reist modernistisk lamellbebyggelse forkledd som brygger, blant annet med vindhus-imiterende verandа i toppen av gavlveggen.

Modernismen synes sterkest markert i branntrygge strøk, med bruk av glatte overflater i betong og pusset mur, men også her er det innslag av tradisjonsmotiv. Historiske tema dukker blant annet opp i form av klassiske portaler og havnebebyggelse strukturert som 1800-tallets kjøpmannstun.

I byplanen ser vi eksempler på at de klassiske byplanidealer som Sverre Pedersen var talsmann for går hånd i hånd med funksjonalismens trang til en ryddigere og sunnere byplan, slik det blant annet ble formulert av Erik Rolfsen.

Det nye Kristiansund er således i stor grad preget av tilbakeskuende historiserende byplan og arkitektur. Finner vi i det nye Kristiansund en videreføring av byens gamle særpreg? Eller er det snakk om stedsfremmed import av utenlandske klassisistiske idealer? Hvem ønsket denne tradisjonalismen? Lokalbefolkningen med behov for å gjenskape noe av sin tapte by, arkitekter med behov for å markere norsk egenart, eller okkupasjonsmakten med behov for germanisering av den gjenreiste by?

I prosessen rundt byplan og forming av den enkelte bygning var det altså både tradisjonalistiske og modernistiske prinsipper i spill. Vi skal i det følgende se på hvordan ulike aktører i plan og byggeprosessen målbar disse ideer. Hovedkilden er Odd Brochmanns bok *Gjenreisningen og det norske i vår byggeskikk*, samt fagartikler i arkitektenes fagtidsskrift *Byggekunst*, publisert i perioden 1940-1942.

Artikkelen vil også vise eksempler på hvordan tradisjonalisme og modernisme kommer til uttrykk i Kristiansund, og sammenligne dette med hvordan balansegangen ble håndtert i Gdansk i Polen, hvor man også kombinerte modernisme og tradisjonalisme, om enn på en annen måte enn i Kristiansund.

HOLDNINGER TIL GJENREISNINGSARBEIDET

Jeg vil i det følgende sammenfatte noen ulike fagpersoners syn på tradisjon kontra modernisme, og det nasjonale kontra det internasjonale, og undersøke i hvilken grad dette ga seg utslag i forskjellig syn på gjenreisingsarbeidet.

De som deltok i diskusjonen kan inndeles i to ulike leire. De som opponerte mot okkupasjonsmakten (de nasjonalsinnede «Jøssingarkitektene») og de som sympatiserte med de tyske okkupantene (NS-arkitektene). Når gjenreisingsbyene behandles, er det av interesse å finne ut i hvilken grad det var noen divergens mellom disse to gruppene.

Blant «Jøssingarkitektene» starter jeg med Odd Brochmann, som la opp til den store diskusjonen om temaet med boken Gjenreisningen og det norske i byggeskikken. På denne siden nevnes ellers Eyvind Alnæs, Erik Rolfsen, Georg Eliassen og Sverre Witzøe. Jeg har tatt med to sentrale arkitekter som var medlemmer av NS: Alfred Minsos og Wilhelm K. Essendrop. I tillegg trekkes Gudbrand Lundes synspunkter inn. Han var ikke arkitekt, men likevel viktig som minister i Quislingregjeringen.

Det presenterte utvalget er basert på hvem som engasjerte seg i gjenreisningsarbeidet gjennom media, fremfor alt i fagtidsskriftet Byggekunst. Utvalget er ikke systematisk, men viser eksempler på representative holdninger i begge leire, uten å trekke for bastante konklusjoner.

Sverre Pedersen, den faglige solide leder av BSR, ble like etter krigen fratatt sitt medlemskap i NAL på grunn av sitt samarbeid med okkupasjonsmakten under krigen. Han fikk senere sitt medlemskap tilbake. Pedersen hadde et delt forhold til tradisjon kontra modernisme. På den ene side mente han at man skulle bygge på lokal skikk, og byplanen skulle ta hensyn til karakteristiske landskap og naturformasjoner. Samtidig var han også opptatt av kontinental europeisk klassisisme som forbilde for byplanen og bygningenes utforming, særlig offentlige representasjonsbygg. Han var også opptatt av at den internasjonale funksjonalismens ideal om rikelig med sol, lys og luft skulle vektlegges ved utformingen av boligen.[1]

Når NAL utarbeidet sitt hefte med typetegninger for bolighus i gjenreisningsperioden, tok de sikte på tilpassing til lokal byggeskikk hva angikk livsvaner, plassbehov og klimapåvirkning. Viktige byggeskikktema var takform, kledning, gesimsutforming, vindusplassering og bygningenes form. Man søkte samtidig å innpasse tidens arkitektoniske nyvinninger. I artikkelen «Noen gode og gamle norske hus» påpekte *Byggekunst*s redaksjon at det hadde vært en tilbakeskuende tendens i arkitekturen, noe de forklarte med tidstretthet og angst for å støte an mot tradisjonell byggeskikk. Redaksjonen fant verdien i å la seg inspirere av eldre arkitektur, men påpekte at det også fantes mer organiske og funksjonalistisk betonte byggeskikker enn den litt stive, akademiske, symmetriske embedsmannsarkitekturen. Det ble sagt at senere tids nye funksjonalistiske arkitektur pekte tilbake på det beste i norsk byggeskikk. De advarte imidlertid mot den manierte funkisen.[2]

Odd Brochmanns bok *Gjenreisningen og det norske i vår byggeskikk* ga også klare synspunkt på tradisjon og modernisme. Brochmann mente at man i stedet for å imitere tidligere stilarter måtte fokusere på å få tak i tingenes nye sammenheng og lage fysiske former som passet til den nye levemåte. I så måte advarte han mot sveitserstilen fordi den sto for falsk kopiering av gamle former og motiver. Han mente funksjonalismen var forbilledlig fordi den sa nei til kopi og vektla det funksjonelle, men han advarte mot den manierte funkisstilen. Brochmann syntes samtidig det var viktig å lære av hvordan våre forfedre hadde løst oppgavene, og mente at tradisjon ga viktig trygghetsfølelse og glede midt oppe i alle ruinene. Tradisjonen skulle inspirere til

1 Tvinnereim, 1992, s. 127-131

2 *Byggekunst*, 1940, s. 100

fornying, men uten å kopiere historiske former.[3]

Eyvind Alnæs forsvarte modernismen. Han var med i *Sosialistiske Arkitekters Forening*, og var som sådan samfunnsengasjert. Han mente at de norske arkitekter i for stor grad drev med konservering av hensovnende verdier, i form av restaurering av kirker og små stuebygninger.[4] Når han likevel gikk inn for enkelte tradisjonelle former, var det av tekniske årsaker. Han mente blant annet at det tradisjonelle saltaket var det eneste som holdt vannet ute, så lenge det var forbud mot bruk av asfaltpapp og man måtte bruke tradisjonelle tekkingsmaterialer som spon, torv og takstein. Med andre ord godtok han en tradisjonalisme med bakgrunn i teknisk pragmatikk. Han advarte imidlertid mot å kopiere strengt symmetriske fasadekomposisjoner, fordi det kunne være til hinder for en god planløsning. Alnæs talte også varmt for større vindusflater og sol og lys inn i boligen.[5]

Erik Rolfsen var engasjert av BSR til å lage «soneplan» for Kristiansund i årene 1940-42, og var deretter arkitekt ved gjenreisningskontoret under den norske regjering i London fra 1943 til 1945. Også han var medlem av Sosialistiske Arkitekters Forening. Rolfsen var opptatt av at den moderne by måtte bli en bedre by. Han kritiserte den tradisjonelle byens dårlige boforhold og forslumming, med trange gater og mørke, usanitære bakgårder. Han gikk inn for å bruke soneplaner som hjelpemiddel til å fordele byfunksjonene på en miljømessig bedre måte. Blant annet skulle man skille industri og bolig. Til tross for sitt funksjonalistiske grunnsyn, advarte han mot den mest rasjonalistiske delen av funksjonalismen. Rolfsen viste dessuten enkelte tradisjonalistiske tendenser. For eksempel tenkte han i analogier som landsbytorget og gårdstunet når han skulle gi råd om dimensjonering og gruppering av bygninger. Han talte også varmt for tradisjonelle kvaliteter som hygge og glede.[6]

Georg Eliassen etablerte sitt eget arkitektkontor sammen med arkitekt Andreas Bjercke (Bjercke og Eliassen) i Oslo i 1914. Etter fredsslutningen i 1945, ble han medlem av BSRs råd, noe som borger for at han hadde vist et godt nasjonalt sinnelag. Eliassen tar for seg mange temaer i artikkelen «Gjenreisningsarbeidets tekniske problemer». Han mente det var viktig at gjenreisningen ble preget av noe elskelig og vennlig som folk kjente igjen. Han presiserte også viktigheten av at det ble foretatt en møblering av byplanene. Det vil si at de skulle illustreres og konkretiseres, basert på analyser av stedlige forhold og behov.[7]

Arkitekt Sverre Witzøe, født i Kristiansund, kom med dyptfølte vurderinger av gjenreisningsplanene opp mot kvalitetene i den by som ble bombet og brent av tyskerne. Han trakk fram den gamle bebyggelsen i Smedvika som overlevde bombingen. Den var vokst fram av seg selv, men hadde likevel kvaliteter. Witzøe vurderte disse bygningene høyere enn det gjenreiste Kristiansunds standardhus, og mente gjenreisningsplanen virket både tilfeldig og skjematisk. Han formante byens myndigheter til å honorere «artistisk fantasi» selv om det krevde dispensasjon fra lovverk og planer.[8]

3 Brochmann, 1940
4 Feiring, 2014
5 Alnæs, 1940, s. 57-59

6 Rolfsen, 1940
7 Eliassen, 1940, s.135-139
8 Witzøe, 1946, s. 142-144

Så over til hvordan «NS-arkitektene» så på forholdet mellom tradisjon og modernisme. Fred Minsos var født i Canada og hadde sin arkitektutdannelse fra Tyskland. Han oppholdt seg i Norge i perioden 1938-1947, og ble etter krigen ekskludert fra NAL på grunn av sitt NS-medlemskap. Minsos mente at gjenreisningen måtte gi kunstnerisk uttrykk for samtidens kulturelle nivå, og ikke bare tilfredsstille praktiske behov. Han la stor vekt på arkitekturens folkeoppdragende virkning og mente den skulle minne nordmenn om deres kulturelle og rasemessige felleseie. Man måtte bygge på landets «naturligheter». Minsos viste til at et rådhus hadde en åndelig dimensjon, og ikke kun skulle inneholde praktiske funksjoner som kontorer. Etter hans syn hadde landet fått nok av «grafisk teoriarkitektur» (funkisarkitektur). Han manet til kompromissløst arbeid for å skape gode rammer for innbyggernes trivsel, og hevdet at god arkitektur burde baseres på menneskelige prinsipper, godt håndverk og sunne materialer.[9]

Wilhelm Essendrop var i likhet med Minsos medlem av NS. Han drev et privat arkitektkontor i Oslo fra 1920, og var før den tid ansatt hos arkitekt Magnus Poulsson. Under krigen hadde han en høy stjerne hos Vidkun Quisling, som engasjerte han til å fullføre planleggingen av Villa Grande. Essendrop ga uttrykk for at både reguleringskunsten og byggeaktiviteten skulle være et harmonisk uttrykk for norske levevilkår og norsk lynne, og vektla verdien av stabilitet over lengre tid. Han understreket også viktigheten av å bygge videre på forfedrenes intime kjennskap til terreng og landskap og mente at tre alltid hadde vært Norges naturlige byggemateriale. Essendrop var ikke imot påvirkning fra utlandet, men mente slike impulser måtte tilpasses lokal egenart. Norge måtte bevare sin plass som kulturbærende nasjon ved å videreføre forfedrenes bygningsarv.[10]

Gulbrand Lunde (sønn av arkitekt Sigurd Lunde) sto sentralt i NS og ble utnevnt til minister for Kultur- og folkeopplysningsdepartementet i 1942. Han var opptatt av den rette syntese mellom nytt og gammelt (jamfør Erik Rolfsen), ved tidsmessig nyskapning på tradisjonell norsk grunn. Han mente arkitektene måtte la seg inspirere av norsk kultur, uten å kopiere. Han mente norsk natur og tanke skulle skape et nasjonalt preg på by, bygd og heim, og avviste sveitserstilen fordi den var skapt under andre himmelstrøk og klimatiske forhold. Av samme grunn var han mot funkisens flate tak.[11]

Utvalget viser altså ikke noe klart skille mellom de arkitekter som i større eller mindre grad sto på motstandslinjen («Jøssingarkitektene») og de som sympatiserte med okkupasjonsmakten («NS-arkitektene») i dette spørsmålet. Begge grupperinger var opptatt av å forholde seg til den norske tradisjonen. De ønsket imidlertid å gjøre dette på ulikt vis og ut ifra ulik argumentasjon.

«Jøssingarkitektene» var mer opptatt av å lære av de gamle prinsippene, men omdikte dem til nye løsninger ut fra nye behov og ny teknologi. De kom også med klar advarsel mot kopiering, og mente tradisjonen heller burde inspirere til nytenkning. Når de argumenterte for norsk byggeskikk og tradisjon var det ofte ut ifra en teknisk, praktisk begrunnelse. Det var snakk om løs-

9 Minsos, 1940, s. 104

10 Essendrop, 1942, s. 28-30
11 Essendrop, 1942, s. 28-30

Gjenresiningsportal i Peter Rosentræders gate 11, med klare forbilder i Kristiansunds empireportaler som smykket førkrigsbebyggelsen.
Foto: Christ Allan Sylthe

Gjenreisningsportal i Hauggata 34. Fri lek med klassiske motiver.
Foto: Christ Allan Sylthe

ninger som var utprøvd over lengre tid.

«NS-arkitektene» var derimot mer opptatt av en «åndelig», nasjonal innfallsvinkel. De snakket mer om nødvendigheten av å gjenreise den norske kultur og vise hva som var vårt rasemessige og kulturelle felleseie. Det var viktig at byggeskikken bygde på norsk ånd og mentalitet. De vektla at arkitekten skulle ha en oppdragende effekt.

«Jøssingarkitektene» var mer vennlig innstilt ovenfor funksjonalismen, som de mente var best egnet til å løse de praktiske behov. De argumenterte også med at den senere tids funksjonalistiske arkitektur i Norge pekte tilbake det beste i eldre norsk byggeskikk. De advarte imidlertid mot den manierte funkisstilen. Dette synet delte de med «NS-arkitektene», men disse hadde et betent forhold til funksjonalismen generelt fordi den var internasjonal, og dermed brøt med det viktige prinsippet om å bygge på det nasjonale.

MODERNISME OG TRADISJONALISME

Balansen mellom modernisme og tradisjonalisme ble også livlig diskutert i tiden etter andre verdenskrig. Dette var et av temaene for Nasjonalmuseets utstilling «Brytninger: Norsk arkitektur 1945-65» (14.11.2010-03.04.2011) og den tilhørende katalogen, redigert av Espen Johnsen. I de første etterkrigsårene ble modernismen utfordret av parallelle strømninger, av Johnsen karakterisert som *nyempirisme* og *(abstraherende) nytradisjonalisme*.[12]

Mange ville bort fra funksjonalismens storbyidealer med fortetting og høyhus, og etterstrebet i stedet nabolagstenkning og mindre enheter, med landsbyens identitet og samhørighet som ideal. Denne tankegangen reflekteres i det gjenreiste Kristiansunds byplan, med bolighus foreslått plassert i mindre grupper rundt grøntanlegg.

Den nøkterne *nyempirismen* baserte seg på funksjonalismens praksis, men integrerte regionale og historiske trekk. Arkitektene i denne gruppen tok utgangspunkt i studier av boligfunksjoner og beboernes ønsker, og hadde en pragmatisk tilnærming, der estetikk måtte vike for tekniske og hygieniske hensyn. Johnsen trekker særlig frem Frode Rinnan, Erik Rolfsen og Jens Selmer som representanter for denne retningen.[13] Deler av Kristiansunds branntrygge murbebyggelse passer inn i dette bildet, med sin noe monotone karakter.

Den *(abstraherende) nytradisjonalismen* hadde likhetstrekk med nyempirismen, men arkitektene innen denne retningen ønsket i større grad å skape en syntese mellom fortid og nåtid. De hadde tro på at studier av norsk byggeskikk, kombinert med ny teknologi, kunne bidra positivt til arkitekturen.[14] Abstraksjonsgraden varierte, fra parafraser over eldre arkitektur, til bygninger hvor historiske elementer var brukt på en fri, stilisert måte. I Kristiansund kan denne strømningen gjenkjennes i rekkehusbebyggelse med klassiske portaler, profilert tømmermannspanel, saltak og skiferteking, kombinert med funkisvinduer og en moderne og tidsmessig planløsning. Et annet eksempel er stiliserte betongutgaver av byens gamle kjøpmannstun nede ved Havnefronten.

Det er ellers viktig å presisere at det i etterkrigstiden ikke var det helt store skillet mellom modernistene og tradisjonalistene. Mange funksjonalister hadde forståelse for den historiske tilnærming, og mange tradisjonalister tok i bruk modernismens teknologi og romtenkning.[15] Tidligere er krigen blitt sett på som et avgjørende brudd, som frembragte motreaksjoner til funksjonalismen. Johnsen spør seg derimot om røttene til nyempirismen og nytradisjonalismen kan være å finne allerede i 1930-årene, slik at etterkrigstidens strømninger inngår i en lengre kontinuitet.[16] Meningsytringene fra gjenreisingsperioden er således del av et større bilde.

GJENREISNINGEN AV GDANSK

Ved gjenreisningen av Gdansk etter annen verdenskrig sto man fremfor noen av de samme avveininger som i gjenreisningen av de norske byer og tettsteder. Byen var nesten fullstendig i ruin. Skulle den gjenreises på stedet eller flyttes? I tilfelle gjenreisning på stedet: i hvilken grad skulle man satse på å gjenskape byen slik den var, eller skape en moderne by? Som i Norge sto striden mellom tradisjonalister og modernister. Min presentasjon av problemstillingen baserer seg på samtale med arkitekten Stanislaw

12 Johnsen, 2010, s. 32
13 Johnsen, 2010, s. 38
14 Johnsen, 2010, s. 41-42

15 Johnsen, 2010, s.21-23
16 Johnsen, 2010, s. 22-23

Michel som var med på å planlegge gjenreisningen av Gdansk som nyutdannet arkitekt like etter krigen.

I følge Stanislaw Michel forelå det tre alternativ for gjenreisning: å la gamlebyen i Gdansk ligge som en ruin og bygge opp et nytt Gdansk et annet sted i nærheten, å gjenreise bygningene i det gamle Gdansk som de hadde vært, eller å gjenoppbygge byen i moderne stil. Det var ifølge Michel store diskusjoner om dette internt i plangruppen. Det ble laget et forslag om å bygge opp i moderne stil. Planene ble lagt fram for Stalin, som ikke likte det han så. Han beordret at byen skulle bygges opp igjen med historisk ytre form, men med sosialistisk innhold. Det innebar i praksis et hovedgrep hvor bygningenes eksteriør ble mest mulig nitid gjenskapt ned i detalj, men hvor planløsningen ble tilpasset den moderne arbeiders behov. Det innebar blant annet at de bygårder som tidligere var formet som store bypalass ble inndelt i flere småleiligheter, for å gi bolig til flest mulig proletarer. Bygningenes fasadebredde ble opprettholdt, mens de opprinnelig lange bygningsvolumene ble forkortet for å unngå soner midt i huset uten dagslys. Samtidig holdt man seg til tidligere byggelinjer mot gaten. Dette gjorde at man fikk utvida uterom inne i kvartalene som ofte har fått litt tilfeldig bruk.[17]

I Gdansk valgte man en tredelt modell hva angår grad av rekonstruksjon. I «Altstadt» ble bare de viktigste byggverk sikret eller gjenoppbygd (modell A). I «Alter Vorstadt» bygde man ny moderne bebyggelse oppå ruinene av den gamle bygningsmassen (modell B). I «Die Rechtstadt» valgte man nøyaktig rekonstruksjon av eksteriører, gater og plassrom (modell C). Det er den sistnevnte modellen de fleste i dag forbinder med gjenreisningen av Gdansk. Utgangspunktet var den middelalderske gatestruktur og borgerhusene fra det 16. og 17. århundrede. Det ble satt et skille mellom eksteriør og interiør, med kopiering av bygningenes eksteriør og praktisk og ideologisk begrunnet modernisme i interiøret.[18]

Den gjennomførte gjenreisningen fascinerte også de som i utgangspunktet var imot rekonstruksjonen. I følge den østerrikske kunsthistoriker Walter Frodl var det snakk om en massepsykose. Prosjektet var et forsøk på å korrigere historien, å late som om den nasjonale katastrofen ikke hadde skjedd. Gjenreisningen var et imponerende stykke arbeid, men hadde ifølge kulturminneforvaltningen ingenting med kulturminnevern å gjøre.[19]

Det startet en ny etappe i gjenreisningsarbeidet under det nye politiske regimet på 1990-tallet. Symbolet og illusjonene bak rekonstruksjonen av Gdansk var stadig viktigere enn kulturminnevernets grunnsetninger. Men gjenreisningen var ikke lenger et propagandaprosjekt for staten. Nå var lokalpatriotismen den viktigste drivkraften. 96 % av befolkningen hadde sin identitet knyttet til Gdansk, med severdighetene i det gjenreiste Gdansk som viktigste identitetsfaktor.[20] Dagens innbyggere i Gdansk har dannet seg myter om Gdansk på grunnlag av sporene av byen som var. Selv landets president har gitt uttrykk for at han er villig

17 Opplyst i samtale med Stanislaw Michel, 2013

18 Szczepanski, 2008, s. 339
19 Szczepanski,2008, s. 339
20 Szczepanski, 2008, s. 338

Gaterommet i «Ulica Mariacka» (Mariagaten), gamlebyen i Gdansk. Rekonstruerte eksteriører, men interiør i moderne stil tilpasset arbeiderklassens behov.
Foto: Christ Allan Sylthe

til å dø for et Gdansk som ser mer og mer ut som på de gamle fotografier, hvor dette er mulig.[21]

I Kristiansund valgte man noe i nærheten av modell B, men den nye bebyggelse ble preget av kombinasjonen av modernisme og tradisjonalisme. Man skulle skape arkitektur som vakte «gjenkjennelsens vare glede», uten at det førte til stilkopiering (Jamfør Brochmann i *Gjenreisningen og det norske i byggeskikken*). Grunnet trafikkavvikling og brannsikkerhet, var det ikke ønskelig/mulig å rekonstruere det gamle byrommet. Man prøvde likevel å skape en gjenkjennelse av noe tradisjonelt som til en viss grad speilte det gamle Kristiansund. I motsetning til i Gdansk, var ikke det stedegne bestandig forbildet for det tradisjonelle. Også utenlandske forbilder ble brukt, for eksempel var Versaillesparken forbilde for sentrumsparkens utsiktsakse, og Romas Kapitolhøyde var modell for Kongens plass.

I diskusjonen om gjenreisningen av Gdansk var den polske kulturminneforvaltningen på banen og erklærte rekonstruksjon som et klart brudd med sentrale vernefaglige prinsipper. Likevel var de politiske og emosjonelle krav sterkere, noe som gjorde at de som gikk inn for rekonstruksjon seiret. I Norge var ikke Riksantikvaren like tydelig på banen, men Odd Brochmanns bok *Byggeskikken og det norske i gjenreisningen*, utgitt i regi av Fortidsminneforeningen, kan kanskje tolkes som kulturminnevernets syn. Her var som nevnt konklusjonen å lage arkitektur som skapte gjenkjennelsens glede, men uten å kopiere.

Kristiansund og Gdansk er begge eksempler på byer som ble ødelagt under 2. verdenskrig, og deretter gjenreist. Begge steder var det diskusjon om byen skulle gjenreises på samme sted eller flyttes. Gjenreising på samme sted ble valgt både i Kristiansund og Gdansk, men man forholdt seg på ulik måte til byen som hadde vært. Gdansk ble dessuten gjenoppbygget under helt andre politiske og økonomiske vilkår enn de norske byene. Sammenligningen viser dermed noe av den idemessige spennvidden bak gjenreisningen av det krigsrammede Europa.

GJENREISINGEN AV KRISTIANSUND[22]

I gjenreisningsarbeidet var det dragkamp mellom to ulike byplanteorier. Det ene var den klassiske byplanteori som vektla en regelmessig og klar struktur med hovedgater, utsiktsakser og vel gjennomtenkte plassdannelser. På den annen side sto de som var tilhengere av den biotekniske byplanteori, med Camillo Sitte som den store teoretiker. Han la grunnen for sin lære i boken *Der Städtebau nach seinen kunstlerischen Gründsatzen*. Boken viser liten begeistring for rettvinklede rutenettplaner, og trekker heller frem det uregelmessige og maleriske. Byen skulle helst få et individuelt og selvgrodd preg, med gater som går i svinger og kroker for å lune mot stormen. Ut fra dette burde den biotekniske byplan være velegnet i det vindfulle Kristiansund.

Mange av de eldste byområder i Kristiansund, blant annet på Innlandet, hadde da også et selvgrodd, terrengtilpasset preg som stemte godt med Camillo Sittes idealer. Likevel var det de klassiske byplanidealene som Sverre Pedersen forfektet som var den dominerende ide bak gjenreisningens byplan i Kristiansund. Det ble laget reguleringsplaner for hvert av landene. Den reguleringsplanen som er ansett som den mest interessante er reguleringsplanen for Kirkelandet, den såkalte *Sentrumsplanen*. I det følgende vil jeg drøfte de vesentligste trekk av denne.

Et sentralt trekk ved byplanen var utsiktsaksene. Den viktigste var Oppfarten (Kaibakken), den nye hovedgaten som skulle forbinde havneområdet med Kongens plass og de øvrige bydeler. Oppfarten spilte også viktig rolle som utsiktsakse. Mot øst kunne man skue utover havna, gjennom sentrum mot Nordsundbruas buekonstruksjon, og videre mot Tustnafjellene. Mot vest kunne man se opp mot Kongens plass og Barmannhaugen, hvor Sverre Pedersen ønsket å plassere den nye kirken. Dette var en arv fra det tradisjonelle byrom hvor bygninger som betød mye i samfunnet skulle få en sentral og godt synlig plassering. I dag er Nordsundbua med den klare buekonstruksjon dessverre erstattet av en langt mer likegyldig betongbru. Dessuten har et bankbygg ved foten av Barmannhaugen blitt fondmotivet mot vest. Oppfarten var hovedgrepet i byplanen og var hele 24 meter bred. Bredden ga den et preg av å være en allmenning, som var et vanlig innslag i mange av de tradisjonelle, norske kystbyene.

Den andre hovedaksen var Langveien, hovedinnfartsveien inn til byen, med utsiktsakse mot Freikollen. Kontakten mellom havnebassenget og det øvre sentrumsplatå ble også formidlet via flere trappeanlegg, blant annet ved Meieriet og ved Rådhuset. Det ble etablert to andre vesentlige utsiktsakser i retning øst-vest, parallelt med Oppfarten. Den ene er Skolegata, som går på tvers av parkdraget nord for den gamle Kirketomta. Mot vest ruver råkoppbygget Festiviteten fra 1914, tegnet av arkitekt Kristen Tobias Rivertz, som et mektig fondmotiv. Østover får vi utsikt mot havna og Nordsundet. Den andre er President Christies gate som går østover fra parkdraget ved Greves Plass, og ender på et platå med Christiestøtten og utsikt over havnebassenget. Som supplement til dette klassiske rettlinjede aksesystemet ble det også foreslått å etablere et ringveisystem rundt sentrum. Dette ble realisert nesten fullt ut.

I tråd med klassisismens byplanteorier ble Kongens Plass anlagt i skjæringspunktet mellom hovedaksene Oppfarten og Langveien, og benevnt som Sentralplassen. Men det lå også en mer funksjonalistisk ide til grunn. Modernisten Arne Korsmo, som bidro i gjenreisningsarbeidet, mente det var lettere for byens innbyggere å orientere seg dersom funksjoner som hørte sammen var samlokalisert. Ut fra dette ble det knyttet klart definerte og avgrensende funksjoner til de ulike plassene. Kongens Plass/ Sentralplassen var tenkt som festplass, og ved Allanhagen var det planlagt å etablere et «Landbrukstorg» for hele Nordmøre, med hotell, kafe, lager, utstillingshall, fryseri og slakteri. Litt lenger sør ble det foreslått et «Rutebiltorg», som et senter for rutebiltrafikken.

Et annet dominerende trekk ved sentrumsplanen, var det sammenhengende parkdraget i retning nord-syd som ble planlagt fra Vanndamman (det gamle drikkevannsanlegget) og ned til Kongens Plass. Også her var forbildene internasjonale. Sverre Pedersen

21 Szczepanski, 2008, s. 339-340

22 Sylthe, 1990, s. 146-153

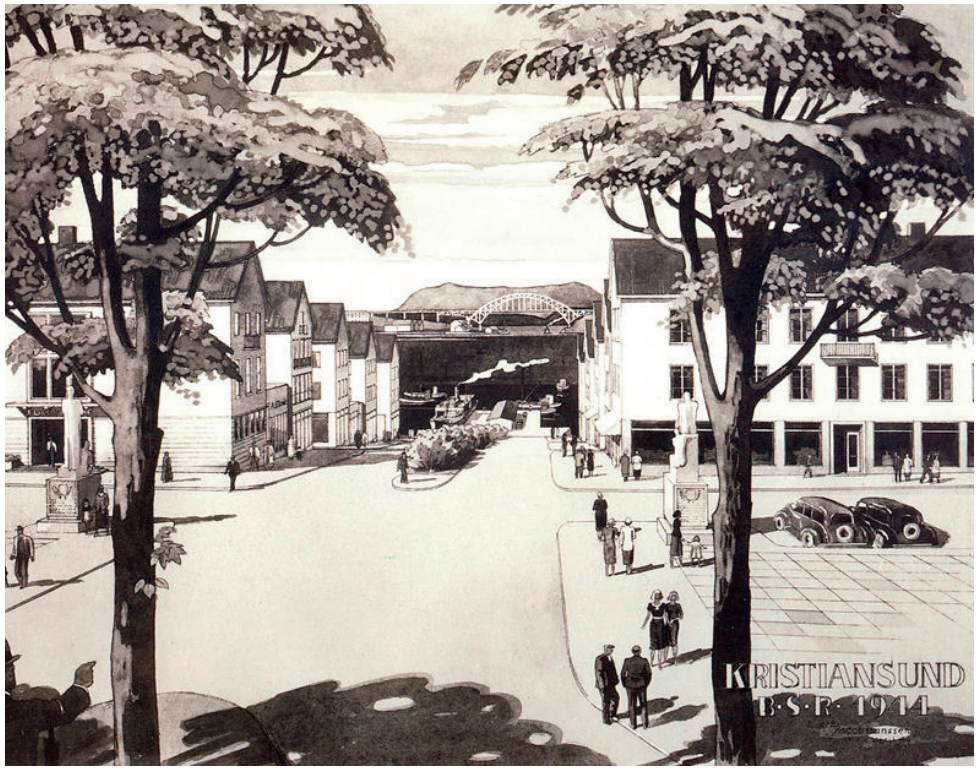

Kaibakken/Oppfarten sett mot øst og Tustnafjellene. Illustrasjon laget av Jac. Hansen for BSR.
Kilde: Kristiansund kommune

antydet at Versaillesparken var forbildet for dette viktige parkanlegget.[23] På samme måte som Versaillesparkens siktlinjer pekte mot uendeligheten, skulle det nye utvidede parkanlegget på Kirklandet ha fri siktlinje mot Freikollen. Dette utvidede parkanlegget var også inspirert av den engelske hagebyideen hvor idealet blant annet var å gi sentrumsområdet et grønt preg.[24]

Hagebyideen ble også søkt gjennomført ved at ny bebyggelsen skulle utvikles langs hovedveien inn til byen. Bolighusene ble foreslått bygd som småhus i åpne klynger knyttet til hager, lekeplasser, beplantning og rekreasjonsområder, med adkomst fra rene boliggater. Unntaket var de sentrale strøk av Kirkelandet, hvor boligbebyggelsen var formet som rekkehus i lange lameller. Det nye byidealet ble småbyen i landlige omgivelser.

Havnefronten på Kirkelandet fikk en utforming som synes å ha den eldre bebyggelse rundt havna som forbilde. De nye havnebyggene av betong fulgte samme mønster som de gamle kjøpmannsgårdene:

23 Hindhammer, 1945
24 Hindhammer, 1945

Kaibakken/Oppfarten slik den fremstår i dag.
Foto: Harald Oppedal

Et tilbaketrukket langfasadebygg, flankert av framskutte gavlbygg.

Sverre Pedersen fant ofte forbilder i barokkens byanlegg.[25] Han fant også likhetstrekk mellom Roma og lille Kristiansund. I 1950 holdt Sverre Pedersen et foredrag i DKNVS med tittelen «Capitol, Kristiansund og Victoria Terrasse». I manuset skriver han at Capitol i Roma er 12 meter over byflaten, og sammenligner dette med Kristiansund, der «Forum» (Kongens Plass) ligger 12 meter over Fisketorget. Videre hevder han at Capitolplassens rådhus har sin parallell i Barmannhaugens fjellformasjon. Pedersen ville også gi Kongens Plass samme viktige rolle i bymiljøet som Capitolhøyden, med sine fremtredende offentlige bygg. Han sammenlignet i tillegg utsikten fra de to stedene: fra Capitolhøyden hadde man utsikt til byen nedenfor med de mange vakre bygninger, og fra Kongens Plass kunne man skue nedover Oppfarten og havna og videre mot Tustnas fjellandskap.

Gjenreisningsplanen ble i hovedsak

25 Sylthe, 1992, s. 146

Havnefronten, Kirkelandet. Veksling mellom framskutte gavlbygg og tilbaketrukne langfasadebygg, med forbilde i de gamle havnevendte kjøpmannstun.
Foto: Christ Allan Sylthe

beholdt uendret etter krigen.[26] De vesentligste endringer kom i utforming av bebyggelsen. Det foreslåtte arkitektoniske uttrykk ble sett på som stram og pompøs klassisisme, og ble vurdert som for lite «kristiansundsk». Den la ofte dessuten for lite vekt på å løse praktiske behov og framsto i manges øyne som stedsfremmed kulissearkitektur. De offentlige bygningene fikk en mer smålåten og jordnær karakter enn BSR opprinnelig planla. På den annen side fikk bebyggelsen samtidig en del tradisjonelle trekk i hovedform og detaljering, kombinert med en dose modernisme. Dette var i tråd med Erik Rolfsens ord om å «ta vare på de gamle verdiene på en riktig måte».

BEBYGGELSEN

Fra senhøsten 1940 ble det inngått et nært samarbeid mellom Arne Korsmo og BSRs leder professor Sverre Pedersen. Byarkitekt Korsmo ble engasjert til å lage forslag til bebyggelse ved Lyhsalmenningen, og dessuten en mer detaljert plan for Kristiansund sentrum. For Korsmo var det et mål å gjøre gjenreisningsbyen Kristiansund til en by som fylte de moderne funksjonskrav, men samtidig med en gjennomarbeidet byggestil. Forbildet var det arkitektoniske preg Kristiansund by fikk i empiretiden, harmonisk, men samtidig med rik variasjon.[27]

De nye rekkehusene av tre utenfor mursonen bar i seg mange trekk og detaljer fra den eldre boligbebyggelsen, samtidig som de hadde klare modernistiske trekk. Rekkehusene hadde relativt fast fasadeskjema. Inngangspartiet var gatefasadens estetiske midtpunkt. Inngangsdøra var som regel utformet som tradisjonell fyllingsdør, med klassisk portalomramming. Disse kunne enten være rene kopier av de empireportaler man fant i mange av bygårdene fra tidlig 1800-tall, eller de kunne være mer fri lek med historiske former. Et fornøyelig eksempel på det siste finner man i maskinistforeningens lokaler i Hauggata 34, hvor søylene er av støpejern, og søylebasis og søylehode er formet som jernskiver dekorert med maskinskruer. Over søylene er det et tympanonfelt med en propell som dekor.

Trappegangen hadde ofte smårutede vinduer plassert i aksen rett over inngangspartiet, mens oppholdsrommene hadde de typisk todelte vinduene som kom i bruk under funksjonalismen. Bolighusenes fasadekledning og taktekking hadde også som regel meget tradisjonell materialbruk og detaljer. De var kledd med tømmermannspanel med staffprofil eller karnissprofil. Den vanligste taktekking var skiferstein, også for byggene i mursonen. I en akvarell laget av Erik Rolfsen som viser Kirkelandet, ser takene imidlertid ut til å være tekket med rød pannestein av tegl, noe som ville ha gitt bebyggelsen et varmere preg. Det var trolig skifersteinens soliditet som gjorde at man til slutt valgte skifertekking framfor tegl. Nøye studier i marken lå til grunn for denne historiserende utforming av boligbebyggelsen. De arkitekter som planla gjenreisningsbebyggelsen dro på befaring til de gamle bevarte bydeler, blant annet til Innlandet, med fotoapparat og skisseblokk.[28]

Enkelte arkitekter, blant annet Sverre Witzøe, klagde over at gjenreisningsbebyggelsen ble for skjematisk og lite variert. Denne potensielle monotonien ble imidlertid i stor grad myket opp ved at man malte bygningene i kontrasterende farger, med røde, gule, blå og grønne fasader plassert side om side. Det mest utrerte eksempel på dette finner man i Konsul Johnsen gate i Løkka, en av de første gjenreiste boligområder. Fargerikdommen ga Kristiansund tilnavnet «Den polykrome by», eller på folkemunne «Malerskrinet». Slik kontrasterende fargesetting var også et funksjonalistisk ideal. Arne Korsmo underviste i fargebruk på NTH, og det er ikke utenkelig at hans ideer har påvirket gjenreisningsplanens fargeestetikk.

Man ville unngå nye, ødeleggende bybranner, og det ble derfor lagt strenge brannkrav på den nye sentrumsbebyggelsen. Bygningene måtte ha enten murte eller støpte yttervegger med sementpuss eller såkalt edelpuss (mineralittpuss). Også i den brannsikre bebyggelsen ble det satset på fargevariasjon, men med langt dusere uttrykk. Mineralittpussen hadde sarte nyanser med mye grått i, som grågrønn, gråblå, grårosa m.m.

Den branntrygge forretningsbebyggelsen var langt mer modernistisk i utforming og materialbruk, men man finner også her historiserende innslag. Det finnes to eksempler på klassiske portaler. Den ene på Grand Hotell, som var et av de aller første gjenreiste bygg. Det andre eksempelet er

26 Kleve, 1945

27 Korsmo, 1942

28 Dette er bl.a. dokumentert i et eldre fotografi

Gjenreisningsportal i kleberstein, Grand Hotell.
Foto: Christ Allan Sylthe

portalen på den tidligere Spareskillingsbanken i Kaibakken/Oppfarten. I dag er portalens arkitrav dessverre skjult i en ny baldakin.

Begge portalene er av kleberstein, og utformet som stiliserte utgaver av klassiske portaler. Grand Hotells portal har pilastre og arkitrav nesten uten detaljer, men med navnet «Grand hotell» som dekorativt innslag på arkitraven. Andreetasjens vindu rett over portalen har tilsvarende form for innramming, og under vinduet er det et brystningsfelt av kleberstein. Vindusfeltet og brystningen framstår som en helhet sammen med portalen, og til sammen utgjør de eksteriørets dekorative klimaks, i sterk kontrast til den ellers ornamentløse fasaden. Spareskillingens portal har pilastre med avfasede kanter og enkelt kubisk kapitel. Arkitraven er inntrukket og enkel, men avsluttet med en ornamentert, kraftig list.

Et annet eksempel på fri bruk av historiske former, er forretningsbygget Hveddinggården på andre siden av Oppfarten. Øverst i gavlveggen mot Oppfarten finner man en takoverdekt liten veranda formet som en parafrase over bryggenes vindhus.

Underveis i planprosessen ble det laget perspektivtegninger av Oppfarten hvor bebyggelsen har sulagt liggende panel som i empirestilen, 6-rutede empirevinduer og valmtak. Empireperioden ble av en del toneangivende arkitekter trukket fram som en stilperiode med kvaliteter man burde videreføre i gjenreisningen av landet etter krigen (Jamfør Brochmann). Spørsmålet var imidlertid på hvilken måte man skulle la seg inspirere. Tre som byggemateriale ble sett på som mer naturlig å bruke i Norge enn stein, og dessuten rimelige. Til slutt var det den mere nøkterne og mer modernistiske pussarkitekturen som vant fram i sentrumsområdet. Brannsikkerhetsbehovet var nok viktigste årsak til det.

De første utkastene til nytt rådhus var meget strenge og klassiske i formen. Det ble arrangert en arkitektkonkurranse tidlig på 1950-tallet hvor arkitektekteparet Per og Mollen Cappelen gikk av med seieren med prosjektet «Naust». Bygget sto ferdig i 1953. Rådhuset har en klart todelt oppbygging. Mot nord finnes en meget nødtørftig utseende kontorfløy med flatt tak og sammenhengende vindusbånd og brystningsfelt kledd med skiferplater. Fløyen som rommer rådhussalen er utformet i nauststil, med bratt tak og overlys som gir en fin belysning i salen. De to arkitektonisk meget ulike fløyer ble bundet sammen av en terrasse mot havneområdet i øst. Under terrassen er en sammenhengende rad med små butikker.

Grand hotell var et av de første bygg som ble gjenreist i Kristiansund. Dette ble kimen til en ny plassdannelse avgrenset mot nord av Norges Bank og mot vest av Kinohallen. Like vest for Kinohallen etablerte man Kristiansund Bibliotek.

Norges Bank var tegnet av Ole Lind Schistad og Eivind Mostue. Bygningen var utformet i en sober utgave av etterkrigsmodernisme, med svart steinmateriale i fasaden. I interiøret markerte bankdirektørens kontor seg med et meget forseggjort interiør. Dette er forsøkt bibeholdt ved ombygging til bibliotek.

Kinohallen var tegnet av arkitekt Nils Toft og sto ferdig i 1954. Både eksteriøret og interiøret hadde klare kvaliteter. Foran kinosalens høye volum var det lagt en lavere fløy med foaje og kontorer. Takene ble utstyrt med sagtannprofil. Eksteriøret

Folkets hus, tegnet av arkitekt Frode Rinnan, ble oppført i 1959. Det første virkelige brudd med gjenreisningsbyens nytradisjonalisme.
Foto: Christ Allan Sylthe

hadde opprinnelig en meget oppsiktsvekkende fargesetting (fosforgul), mens kinosalens interiør hadde lydregulerende edeltrepaneler. Dørene inn hadde intarsiadekor designet av Wilhelm Sjøwall og Olav Mosebekk. Sistnevnte hadde også dekorert en av veggene i billettfoajeen.

Det råder noe usikkerhet rundt hvem som er arkitekten bak Brannstasjonen. Et tidlig planutkast er signert Arne Korsmo. Siden bygget ble utført flere år etter at han i 1942 forlot byen, er det imidlertid grunn til å tro at andre arkitekter har fullført prosjektering og detaljtegninger. Brannstasjonen er et viktig landemerke i bymiljøet. Det høye tårnet, laget for tørking av slangene og brannovervåking, ruver i bylandskapet og gir sammen med den røde fasadefargen klart signal om at dette dreier seg om en brannstasjon.

Brannstasjonen er et trefløyet anlegg som foruten garasje, slangetårn og verksted også inneholder gymsal og kommunale kontorer. Gymsalen og kontorfløyen har henholdsvis valm- og saltak, og disse volumene er bundet sammen av garasje- og verkstedsfløyens flate tak. Kontorfløyen og gymsalen har overflate av grå mineralittpuss, som ble mye brukt i gjenreisningsperiodens senmodernistiske arkitektur.

Kirkelandets kirke, tegnet av arkitekt Odd Østby, sto ferdig i 1964. Norges første klart modernistiske kirkebygg.
Foto: Christ Allan Sylthe

Deler av anlegget har sokkel kledd med vertikale skiferheller, også dette typisk for etterkrigsmodernismen. Blant bygningens vinduer er både tradisjonell krysspostinndeling og 2-fagsvinduer representert. Anlegget fremstår som en sammenstilling av tradisjonelle og modernistiske elementer.

MODERNISMENS ENDELIGE GJENNOMBRUDD

Det første klare brudd med den historiserende gjenreisningsarkitekturen finner vi ved Kongens Plass. Folkets hus, planlagt av Frode Rinnan (medlem av Sosialistiske Arkitekters Forening), sto ferdig i 1959, og rommet lokale for arbeiderbevegelsen og arbeiderpressens organ, *Tidens Krav*. I førsteetasjen var det kafé og en liten butikk. Anlegget har modernismens karakteristiske flate tak, og er bygd i 3 etasjer. De to øvre etasjer har en taktfast inndeling i vertikale felter, hver med kvadratiske vinduer og brystningsfelt. Over inngangspartiet er en inntrukket veranda, mye anvendt til folketaler 1. mai og ved andre politiske arrangement. Førsteetasjen har et åpent og ledig preg, med store glassflater.

Kirkelandets kirke sto ferdig i 1964, tegnet av arkitekt Odd Østby. Han vant arkitektkonkurransen med utkastet «Bergkrystall i roser». Dette dristige anlegget er landets første egentlig modernistiske kirkebygg. Det har en fri skulpturell form, med langvegger bygd opp av skråstilte skiver. Denne veggutformingen spiller sansene et puss slik at man oppfatter det horisontale golvet som skrånende. De langsgående takbjelkene har en spennvidde som synes fysisk umulig. Grunnplanen smalner av fram mot alteret, noe som gjør at kirkerommet fremstår som lengre enn det er. Den fargemessig kraftfulle fondveggen er skapt av den velrennomerte norske kunstner Gunnar S. Gundersen. Kirkebygget er også et flott studium i lysvirkninger, hvor alterveggens tungt ulmende lys står i spennende kontrast til sørveggens milde og lette, indirekte belysning.

Et humørfylt eksempel på 50-tallsformalisme, er den vesle musikkpaviljongen på Kirktomta, tegnet av Finn Eidvin. Den krumme takflaten bæres av to skråstilte sidevegger og en bakvegg. Sideveggene er utvendig inndelt i triangelfelt som opprinnelig var malt i kontrasterende farger. Senere ble de helt misforstått malt grå, før de omsider fikk tilbake noe som lignet litt den opprinnelige fargeglede.

KONKLUSJON

Det gjenreiste Kristiansund er i stor grad preget av en tilbakeskuende og historiserende byplan og arkitektur. Samtidig finnet vi klare trekk av modernisme. Jeg har i denne artikkelen undersøkt den interessante kombinasjon av det tradisjonelle og det moderne. Det har også vært en målsetting å prøve å finne ut av hvilke holdninger som lå bak det historiserende preget som er et klart trekk ved det gjenreiste Kristiansund. Jeg har dessuten ønsket å sette gjenreisningen av Kristiansund inn i en større europeisk gjenreisningstradisjon, ved å vurdere Kristiansund opp mot Gdansk.

Det er ikke noe helt entydig og konsekvent skille mellom de utvalgte «Jøssingarkitektenes» og «NS-arkitektenes» faglige holdninger, når det gjaldt forholdet til tradisjonalisme i gjenreisningsarbeidet. Begge parter mente det var riktig å forholde seg til den historiske, norske byggeskikken, men de var ikke enige i hvordan. «Jøssingarkitektene» var mest positive til funksjonalismen. De var opptatt av å lære av byggetradisjonenes tekniske løsninger, men vegret seg mot stilkopiering. «NS-arkitektene» var mer opptatt av byggeskikkens rasemessige, kulturelle og åndelige substans.

Det nye Kristiansund var preget av klassisistiske idealer, men også av modernismens trang til en ryddigere og sunnere by. Hva angår bygningenes utforming fikk modernismen sterkest gjennomslag i den branntrygge pussarkitekturen, mens trehusbebyggelsen i større grad var preget av tradisjonelle løsninger. Gjenreisningsbyen Kristiansunds tradisjonalisme var dels en gjenskaping av trekk i den gamle by, men var også inspirert av internasjonale stilidealer, slik de framtrer i klassisismens ordnende struktur av plassdannelser og utsiktsakser. Tradisjonalismen har altså både et lokalt og et fremmed preg.

Både Kristiansund og Gdansk fremviser en kombinasjon av tradisjon og modernisme, men det gir seg utslag på ulike måter. I Gdansk rekonstruerte man både byplanstruktur og fasadenes overflater. Modernismen var avgrenset til bygningenes interiør. I Kristiansund krevde den økende bilismen at man måtte lage en ny byplanstruktur. Tradisjonalismen gjorde seg derfor mest gjeldende i trehusbebyggelsens materialbruk og detaljering, men uten å rekonstruere den gamle bebyggelsen. Disse forskjellene kan ha noe av sin forklaring i de to byers ulike alder og definerte verneverdi, samt kanskje forskjellig grad av demokratisk tenkning i planprosessene.

I Kristiansund finnes en del eksempler på fri lek med tradisjonelle arkitektoniske motiver, så som gjendikting av klassiske portaler og bruk av maritime temaer i ny sammenheng (for eksempel veranda utformet som vindhus; jamfør Hveddinggården). Begreper som *nyempirisme* og *(abstraherende) nytradisjonalisme* kan karakterisere gjenreisningsbyen Kristiansunds balansegang mellom tradisjon og modernitet.

Kristiansunds gjenreisingsbebyggelse beveger seg på glideskalaen mellom nyempirisme og ny-tradisjonalisme. Deler av murbebyggelsen i sentrum preges av en ny-empirisk nødtørftighet, men man finner også mange eksempler på en ny-tradisjonalistisk, estetiserende overskuddsarkitektur, blant annet i portalene og den klassisistiske byplan med sine plassdannelser og utsiktsakser.

Den mer rendyrkede modernisme kom ikke til orde i Kristiansund før på slutten av 1950-tallet med byggingen av Folkets Hus. Arkitekten var Frode Rinnan, og bygningen er også preget av PLAN-gruppens nøkterne arkitektoniske holdning. En helt annen estetiserende holdning ligger til grunn for Odd Østbys Kirkelandets kirke, Norges første egentlige modernistiske kirkebygg, som markerte avslutningen av Kristiansunds gjenreisning på en meget verdig måte.

LITTERATURLISTE

ALNÆS, EYVIND: «Gjenreisning», *Byggekunst*, nr 5, 1940.

BROCHMANN, ODD: *Gjenreisningen og det norske i vår byggeskikk*, Oslo, 1940

BYGGEKUNSTREDAKSJONEN: «Noen gode og gamle norske hus», *Byggekunst*, nr. 7, 1940

ELIASSEN, GEORG: «Gjenreisningsarbeidets tekniske problem», *Byggekunst*, nr. 9, 1940

ESSENDROP, WILHELM K.: «Norsk og unorsk i vår byggeskikk», *Byggekunst*, nr. 3/4, 1942

FEIRING, HELGA: «Fra arkitekturens krise til arkitekturens strid», magasinetkote.no, 2014

HINDHAMMER H.: «Innlegg på møte i Hagebrukslaget for Kristiansund og omegn 1945», 1945

JOHNSEN, ESPEN (RED.): *Brytninger. Norsk arkitektur 1945-65*, Oslo, 2010

KLEVE, KNUT: «Rapport om reguleringen av Kristiansund», Nordmøre Museum, 1945

KORSMO, ARNE: «Som fedrene bygget, bygger vi vår by på ny», *Møre dagblad*, 1942

LUNDE, GUDBRAND: «Minister Lunde og de norske arkitektene», *Byggekunst*, nr. 7/8, 1942

MINSOS, FRED: «Fremtidsperspektiver i norsk byggeskikk», *Byggekunst*, nr. 7, 1940

ROLFSEN, ERIK: «En ny by, en bedre by», *Byggekunst*, nr. 5, 1940

STAVE TVINNEREIM, HELGA: «Det nye Molde», *Årbok for Romsdalsmuseet*, 1992

SYLTHE, CHRIST ALLAN: «Gjenreisningshus i Molde; Tradisjon og fornyelse», *Årbok for Romsdalsmuseet*, 1992

SYLTHE, CHRIST ALLAN: «Gjenreisningsbyen Kristiansund», *Byen vår*, bind II, Kristiansund, 1990

SZCZEPANSKI, JAKUB: «Und pløtzlich fingen masslose Kirchen wieder an zu waschen: Wiederaufbaudebatten in Gdansk, Sczecin und Kaliningrad», *Wolfgang Grünberg (red.), Wie roter Bernstein - Backsteinkirchen von Kiel bis Kaliningrad*, Hamburg, 2008

WITZØE, SVERRE: «Arkitekten om Kristiansundsplanen», *Byggekunst*, 1946